

POTOVANJA, OSVAJANJA, OSVAJALCI IN POSLEDICE OSVAJANJ

Portugalska osvajanja

Trgovski zaslužki, želja po širjenju krščanstva, nova znanstvena odkritja, tehnični izumi (tudi boljše ladje – karavele) so na odprto morje najprej privabili Portugalce. Prve odprave niso odhajale dlje od današnjega Maroka. Šele kasneje so se previdno odpravljali proti jugu. Afriška obala se je namreč zdela neskončna in nedostopna, na morju pa je po vraževerju mornarjev čakalo nešteto nevarnosti. Leta 1488 je **Bartolomeu Diazu** uspelo objadrati skrajni jug Afrike. Zaradi hude nevihte ga je poimenoval Viharni rt. Kasneje je portugalski kralj rt preimenoval v Rt dobrega upanja. Deset let pozneje je prav tako portugalskemu pomorščaku **Vascu da Gami** uspelo pripluti v Indijo. Na vzhodni obali Afrike je njegova odprava naletela na velike muslimanske naselbine, ki so že stoletja trgovale z indijskimi mesti. Arabske in indijske ladje so takrat redno prevažale tovor po Indijskem oceanu. Da Gama je ob pomoči lokalnega kapitana leta 1498 prispel v indijsko pristanišče Calicut. To je bil hkrati tudi začetek vzpona Portugalske v **kolonialno silo**.

Vasco da Gama; končni cilj potovanja Vasca da Game je bil priti iz Evrope čez Indijski ocean do obale Indije.

Evropski pomorščaki v Ameriki in okoli sveta

Italijanski kapitan **Krištof Kolumb** je verjel, da lahko doseže Azijo tako, da pluje proti zahodu, čez Atlantski ocean. S podporo španskega dvora je avgusta leta 1492 odplul s tremi ladjami proti zahodu. Po petih tednih je prispel do Karibskega otočja. Prepričan je bil, da je odkril zahodno pot v Indijo. Ker je mislil, da je v Indiji, je domačine imenoval **Indijanci**. Pozneje je Italijan **Amerigo Vespucci** prvi opisal novo celino, ki je zato po njem dobila ime **Amerika**. Kolumbovo potovanje je sprožilo številna potovanja in posledično tudi pospešeno **evropsko poselitev Severne Amerike**.

Skoraj petsto let za prvim odkritjem ameriške celine se je Krištof Kolumb 12. oktobra 1492 izkrcal na enem izmed bahamskih otokov in tako odkril Ameriko.

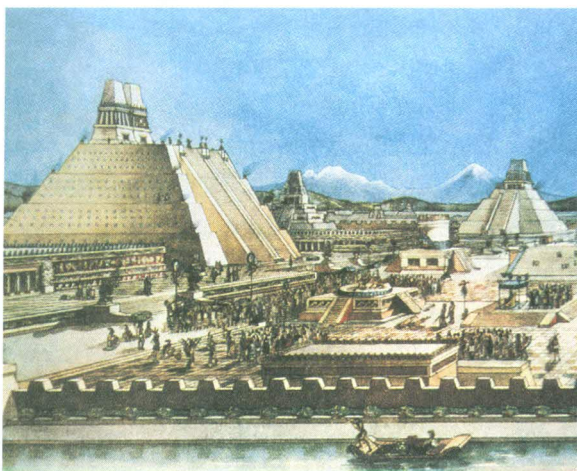
Kolumb ni bil prvi Evropejec, ki je priplul Ameriko. Pred njim so to storili Vikingi, ki so jadrili proti Novi Fundlandiji in Labradorju (vzhodnim obalam Severne Amerike) že petsto let prej. A njihovo védenje se ni ohranilo. Po uspešni Kolumbovi odpravi je sledilo več odprav

v »novi svet«. Leta 1508 je odprava pod vodstvom Španca Juana Diaza de Solisa prva prispela v Srednjo Ameriko. Nekaj let kasneje je plul po reki Urugvaj, kjer so ga domačini ubili.

Naslednje španske odprave, ki so iskale zlato, so Špance pripeljale do zmage nad mogočnim azteškim imperijem na območju današnje Mehike in inkovskim imperijem na območju današnjega Peruja.

Na območju Srednje Amerike sta se v obdobju evropskega srednjega veka razvile **azteška civilizacija** in **majevske mestne države**, v Južni Ameriki pa je nastala inkovska civilizacija s središčem v današnjem Peruju. Gospodarstvo prvotnih prebivalcev v Ameriki je temeljilo na kulturnih rastlinah, ki jih v Evropi takrat še niso poznali. Najpomembnejše so bile koroza, fižol, buče, krompir, paradižnik, kakav in tobak. Indijanci so bili odlični gradbeniki. Tako so bile v azteški prestolnici veličastne palače in piramide, ki so jih na vrhu krasili templji. Mesto so krasili tudi kipi in okrasje iz dragocenih kovin. Še večji razcvet so doživela majevska mesta, kjer so gradili razkošne piramide, ki so bile svetišča.

Mesto Tenochtitlan (današnji Ciudad de México) je imelo približno 300.000 prebivalcev. Slika znanega mehiškega slikarja Diega Rivere prikazuje ogromni trg, na katerem so prodajali najrazličnejše proizvode. Za plačilno sredstvo so navadno rabili zrna kakava in koščke bakra. Na tržnico so poljščine pripeljali s kanuji. Vedeti moramo, da Azteki niso imeli tovarnih živali.

Maji so bili zelo zavezani naravi. Koliko jim je pomenila, kažejo že njihovi bogovi, ki so imeli večinoma podobo živali (pes, opica, jaguar, kača).

Iz vsakdanjega življenja Indijancev

Za vsa ljudstva predkolumbovskih civilizacij je značilno verovanje v številne bogove. Božanstva, ki so bila moška ali ženska, so združevala tako človeške kot živalske lastnosti. Poleg bogov so častili tudi prednike in verjeli v posmrtno življenje. Pogosto pa so bogovom žrtvovali tudi ljudi.

Novo pomorsko pot v Indijo so kmalu začeli iskati tudi Angleži in Francozi. Tako se je leta 1497 **John Cabot**, Italijan, ki je bil v angleški službi, odpravil čez severni Atlantik do Nove Fundlandije v današnji Kanadi. Namen te odprave je bil odkriti prehod proti Aziji na severu Atlantika.

Še bolj drzen na svojih potovanjih pa je bil **Ferdinand Magellan**, ki je plul pod špansko zastavo. Ta portugalski pustolovec je namreč prvi objadral svet in tako dokazal, da je Zemlja res okrogla. Njegova plovba, ki jo je začel leta 1519, je zabeležila številna pomembna odkritja. Našel je morski preliv med južnim koncem Južne Amerike in Ognjeno zemljo, kot prvi je preplul Tih ocean in prišel z zahodne smeri v jugovzhodno Azijo.

Da bi preprečil prepire med takratnima pomorskima velesilama, je papež leta 1494 razdelil novo osvojeni nekrščanski svet med pomorski velesili Portugalsko in Španijo. Državi sta podpisali sporazum, v katerem sta si razdelili monopol pri osvajanju novih dežel po dveh poldnevnikih na Atlantskem in Tihem oceanu. Zaradi te pogodbe je pozneje ozemlje današnje Brazilije pripadalo Portugalski.

Posledice evropskih odkritij in osvajanj

S prihodom Evropejcev v Ameriko sta se srečala dva povsem različna svetova. V želji po bogastvu so Španci **uničevali prvotne prebivalce** skupaj z **njihovo kulturo**. To so počeli brezobzirno in kruto, velikokrat v imenu krščanskega Boga, ki ljudi uči ljubezni, dobrote in nesebičnosti.

Še posebno krut je bil osvajalec Fernando Cortez, ki je leta 1519 začel osvajati azteško državo. Ker Indijanci še nikoli niso videli belih ljudi, topov, mušket in konj, so se španskih roparjev zelo prestrašili. Tako so Španci skupaj z nasprotniki Aztekov z lahkoto prodirali v notranjost. Ob tem so požigali indijanske vasi in pobili na tisoče domorodcev. Nazadnje so prišli do mogočnega kralja Montezume, ki jih je spoštljivo sprejel v mestu, ki je bilo zgrajeno na prostoru današnjega Ciudad de Mexica, glavnega mesta Mehike. Cortezovi vojaki so bili nad bogastvom in lepoto mesta navdušeni. To je seveda še bolj podžgalo

njihovo slo po bogastvu. S svojo brezobzirnostjo so povzročili smrt vladarja in uničenje mogočne kulture Aztekov.

Podobno kot Cortez je Pizzaro v prvi polovici 16. stoletja v Južni Ameriki, v Andih, brezobzirno uničil mogočno inkovsko civilizacijo in zavzel njihovo glavno mesto Cuzco (izgovori se Kusko).

Za razliko od Aztekov in Inkov je bila civilizacija Majev v obdobju zatona. Moč države, ki je ležala na polotoku Jukatan v današnji Mehiki, so slabili notranji spori. Tako so Španci kmalu osvojili tudi nekdanjo mogočno majevsko državo.

Ti osvajalci, ki jih imenujemo **konkvistadorji**, so začeli osvojena ozemlja spreminjati v **kolonije**. V osvojenih deželah so Španci vladali s podkralji in uradniki. Zemljo so si razdelili, z Indijanci pa so ravnali zelo nečloveško. Uporabljali so jih za težka dela na **plantazah**, kjer jih je veliko umrlo. Z osvajalci so prišli tudi duhovniki, **misijonarji**, ki so med Indijanci širili krščansko vero.

Osvajalec Cortez na azteškem prestolu sprejema poklone plemenskih poglavarjev.

Kruto početje španskih osvajalcev je obsojal španski menih Las Casas. V knjigi Osvajanje Indije piše, da so Španci lovili Indijance s psi, ki so jih hranili s človeškim mesom, ker so jih samo na ta način lahko hitro izsledili. Svetoval je, naj za težja dela uporabljajo raje črnske sužnje iz Afrike. Kmalu zatem se je začelo eno najbolj temačnih obdobjev človeške zgodovine – lov črnske sužnje, ki so jih prodajali v Ameriko.

Skupina Indijancev na prisilnem delu v rudnikih zlata na Haitiju

Azija in Avstralija

V obdobju, ko so Španci odkrivali Ameriko, so se Rusi odpravili na kopenske pohode v notranjost **Sibirije**. Ta prostrana, do takrat še povsem neznana dežela je bila zelo bogata. Tudi ruski trgovci so osvajali zaradi pohlepa po denarju, krznu in drugih naravnih bogastvih. Kljub nenehnim spopadam z bojevitimi Tatari je do leta 1590 nastalo veliko utrjenih naselbin vse do rek Ob in Irliš. Trgovcem in pustolovcem so se v naslednjem stoletju pridružili tudi kmetje, ki so začeli naseljevati predvsem zahodni del Sibirije.

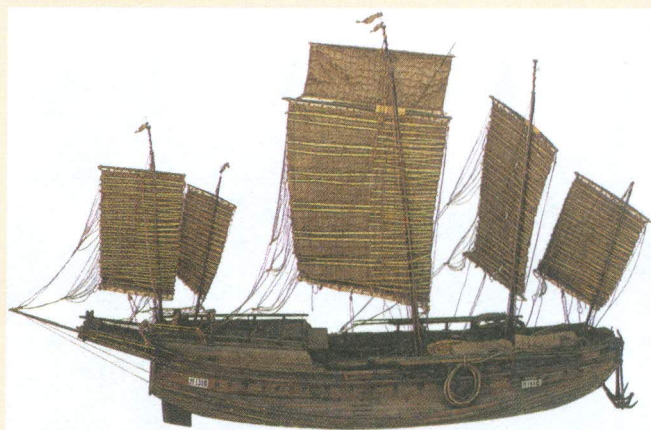
Kitajski so v obdobju evropskega srednjega veka vladale domače dinastije (Tang, Song, Ming). V 13. stoletju je dežela doživela vpade Mongolov. V tem obdobju so se močno povečali trgovski stiki med Evropo in Kitajsko. Trgovci, ki so potovali po svilni poti, so v Evropo prinašali poročila o življenju na Kitajskem.

Za obdobje vladanja dinastije Song so bili značilni številni izumi: izdelovanje strelnega

orožja, tisk, uporaba kompasa in izdelava ur. Poznali so celo zaščitno cepljenje proti kozam. Ugotovitve v različnih znanostih so že v času pred letom tisoč zbirali v obsežnih strokovnih delih, ki so jih širili s tiskom. Izum boljše tehnike v času dinastij Song je pospešil razvoj kulture in znanstvenih ved, saj je omogočil širjenje knjig med množice. Kitajci so izumili tudi izdelavo papirja in tudi prvi uporabljali papirni denar.

V obdobju dinastije Ming (vladala je od leta 1368 do 1644) so se na

dolga potovanja po morju odpravljali tudi Kitajci. Najbolj znane so trgovske ekspedicije, ki jih je vodil admiral Dženg He. Te pomorske odprave so bile po obsegu orjaške, in vse to z namenom, da bi tujci ob pogledu na mogočnost ladjevja sprejeli kitajske pogoje trgovanja. V vsaki odpravi je sodelovalo več deset velikih džunk (na spodnji sliki), dolgih približno 135 metrov, ki so prevažale več kot dvajset tisoč mož in veliko ton blaga za izmenjavo in darove. Na teh dolgih potovanjih so se odpravljali v Indijo, Arabijo in vzhodno Afriko. Na potovanjih je šlo le za razkazovanje moči dinastije in za trgovanje. V novoodkritih deželah Kitajci niso širili ali vsiljevali svoje religije. Bili so spoštljivi do vseh.

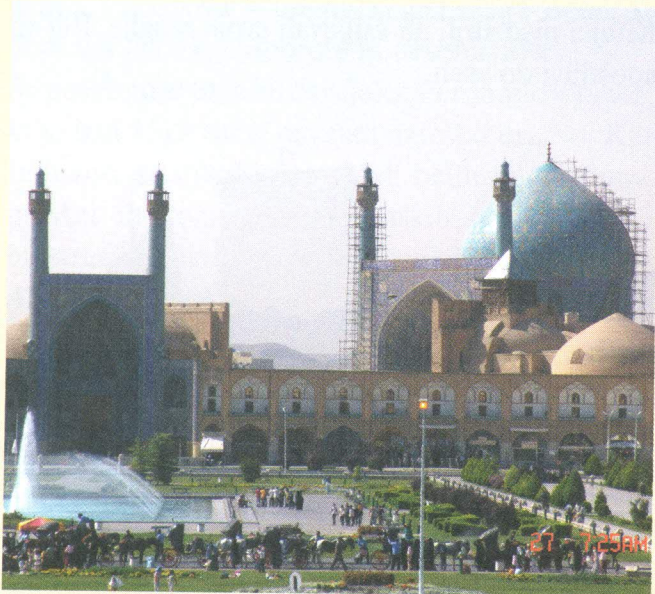

Kitajska džunka

Kitajski cesarji dinastije Ming so prebivali v Pekingu v Prepovedanem mestu, velikem skupku palač in vrtov.

Perzija je svoj vrhunec doživela v času vladanja šaha Abasa v začetku 17. stoletja. To je bil čas gospodarskega razcveta, trgovinskih stikov z evropskimi državami in tudi s Kitajsko ter razcveta v znanosti in umetnosti. Glavno mesto kraljestva je postal Esfahan, v katerem so gradbeniki zgradili tudi številne čudovite mošeje (s kupolami, prekritimi z modrimi, belimi in rumenimi keramičnimi ploščicami, ki oblikujejo različne geometrijske vzorce), medrese, karavanseraje, bazarje. V tem času, so nastajale dvorne delavnice, v katerih so izdelovali izjemne preproge, po katerih Iran slovi še danes. To je bil tudi čas, ko je v Perziji veljala velika strpnost do drugače verujočih.

Imamov trg v Esfahanu

V Indiji je v 16. stoletju vladala dinastija Mogulov, muslimanov, za katere je bilo značilno, da večinskemu hindujskemu ljudstvu niso skušali vsiljevati svoje vere, temveč so spoštovali bogato tradicijo indijske kulture. Poleg strpnosti jih je odlikoval tudi velik posluš za umetnost. Prihod Vasca da Game v indijsko pristanišče Calicut je pomenil enega najpomembnejših dogodkov v indijski zgodovini novega veka. Portugalski monopol nad Indijskim oceanom pa so želele zrušiti tako Nizozemska kot Francija in Anglija. Slednja je začela prodirati tudi v notranjost Indije in ob koncu 18. stoletja postala dokončno vodilna kolonialna sila.

Indija – dežela dišav in začimb

Tadž Mahal v Agri (Indija)

V 17. stoletju so Evropejci začeli odkrivati še **Avstralijo**. Tako so se leta 1601 na severno-avstralski obali najprej izkrkali Portugalci. Njihovo odkritje je ostalo skrivnost vse do leta 1770, ko je **James Cook** tudi uradno odkril to najmanjšo celino.

V **Afriki** so že od antičnih časov dalje obstajala pomembna kraljestva. Od 13. stoletja dalje je bilo eno od teh kraljestvo **Mali**. Njegov razcvet je privabil številne islamske učenjake, zdravnike in verske voditelje, saj se je islam v tem času že močno utrdil. V času med letoma 1300 in 1800 je južno od Sahare obstajalo več pomembnih afriških kraljestev, npr. kraljestvo **Songaj** na območju zahodne Afrike, ki je v času največjega razcveta nadzorovalo večino trgovskih poti čez Saharo, in kraljestvo **Benin**, ki je obsegalo večino današnje Nigerije. To kraljestvo se je že zgodaj razvilo v središče trgovine s sužnji. Kraljestvo **Ojo** je bilo znano po izdelkih iz bron in gline. Nekoliko kasneje pa je na tem območju obstajalo še mogočno **kraljestvo Dahomej**; v začetku 18. stoletja je dahomejski kralj Agaja postal glavni oskrbovalec sužnjev za čezmorsko trgovino s sužnji. Kljub temu da so Portugalci in Nizozemci na afriških tleh razmeroma zgodaj začeli ustanavljati trgovinske postojanke in kolonije (kmalu so se jim pridružili tudi Francozi in Angleži) in da se je v zgodnjem 16. stoletju začela trgovina s sužnji, je bila notranjost Afrike Evropejcem še ob koncu 18. stoletja skoraj povsem neznana.

V času največjega razcveta je kraljestvo Songaj nadzorovalo tudi mrežo pomembnih trgovskih mest, kot so Timbuktu, Gao in Jenne. Na fotografiji je mesto Bani v današnji Burkini Faso.

Med najpomembnejše posledice evropskih odkritij in osvajanj sodi **izmenjava rastlinskih in živalskih vrst**. Iz Amerike so v Evropo prinašali rastline, ki jih Evropejci niso poznali. Posebnega pomena sta bila **krompir** in **koruza**. Sprva so ju v Evropi gojili kot okrasni, šele kasneje pa kot kulturni rastlini, ki sta precej pripomogli k **odpravi pogostih lakot**. Poleg krompirja in koruze so Evropejci iz Amerike prinesli še **paradižnik, kumare, fižol, kakav, papriko, kikirikije, lešnike, ananas, tobak** in drugo, od domačih živali pa **purana, lamo, alpako in činčilo**. Iz Evrope pa so v Ameriko prepeljali nekatere vrste žita in sadja, vinsko trto, sladkorni trs, oljko ... ter različne vrste domačih živali: konje, govedo, ovce, osle, kokoši, prašiče.

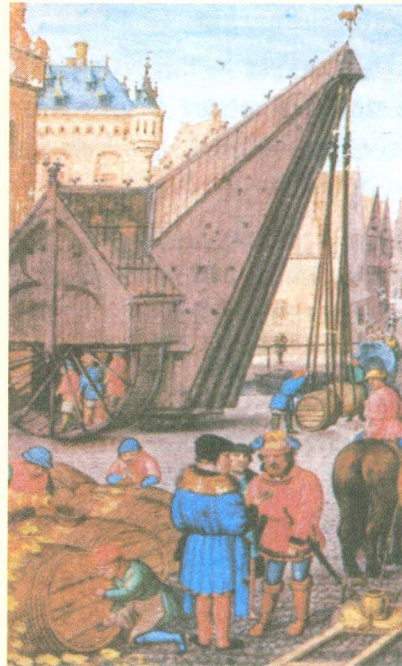
Za prvotne prebivalce novoodkritih dežel so bile posledice osvajanj **katastrofalne: uničenje njihovih cvetočih kultur in množično izumiranje prebivalstva**. Osvajanje Amerike je močno prizadelo tudi Afriko, saj so Portugalci prvi začeli **prodajati ujetnike** iz zahodne Afrike **kot sužnje** za delo v rudnikih in na plantažah v Ameriki. Tako je bilo do konca 19. stoletja v Ameriko prepeljanih približno 20 milijonov sužnjev iz Afrike.

Za Evropo so bila odkritja in osvajanja **začetek gospodarske, politične in kulturne prevlade v svetu**. Brezobzirnost evropskih osvajalcev je povzročila, da sta kitajski in islamski svet vse bolj izgubljala moč. Zaradi odkritja novih pomorskih poti se je **središče svetovne trgovine postopoma preneslo s Sredozemskega morja na Atlantski ocean**. Španija je do konca 16. stoletja postala najmočnejša in najbogatejša evropska država. Veliko španskega bogastva je prišlo iz ameriških rudnikov srebra. Toda sto let kasneje je Španija postala revna in šibka. Del njenih težav je bil v tem, da je večina njenega bogastva prišla iz čezmorskega sveta oz. da je **velik dotok zlata povzročil padec vrednosti denarja**. Cene so porasle, sledile so gospodarske krize, ki so jih najbolj občutili revni prebivalci. Vse to in stroški vojn so Španijo toliko oslabilo, da je Nizozemska dosegla neodvisnost od Španije, nato pa so ji Francija, Anglija in Nizozemska odvzele prevlado nad nekrščanskim svetom. Omenjene tri države so v 17. stoletju postale najmočnejše evropske sile.

Pomembne posledice odkritij so bile tudi **selitve evropskega prebivalstva v Ameriko**. Z razširitvijo

trgovine je Evropa spoznala tudi **nove užitke**. V drugi polovici 17. stoletja se je zelo hitro uveljavila **kava**, vse bolj priljubljen pa je postajal **kakav**.

Z odkritjem čezmorskega sveta je dobila Evropa nova trgovska središča na obalah Severnega morja in Atlantskega oceana.

Vprašanja

1. Navedi vzroke za evropsko pomorsko trgovino z Vzhodom.
2. Na zemljevidu sveta pokaži najpomembnejša odkritja posameznih pomorščakov v 15. in 16. stoletju in jih opiši.
3. Pojasni, zakaj so v kratkih sto letih evropski mornarji postali raziskovalci vsega sveta.
4. Opiši nekaj posledic uničevanja predkolumbovskih kultur.
5. Ovrednoti pomen trgovine s sužnji za novi svet z vidika človekovih pravic.

konkvistador: osvajalec, ki je odhajal v Ameriko, da bi pridobil čim več bogastva

kolonializem: osvajanje, podrejanje in izkoriščanje kolonij

kolonija: naselbina, ki jo je ustanovila večja skupina ljudi zunaj svoje domovine

misijonar: oseba, ki si prizadeva za širjenje krščanske vere med nekristjani

plantaža: obsežno zemljišče, na katerem so gojili eno kulturo, npr. tobak, koruzo ...

mušketa: starinska puška z gladko cevjo, ki se polni spredaj s palico za nabijanje

kan: azijski vladarski naslov

indijanec: evropsko poimenovanje za staroselca v novem svetu

karavela: španske in portugalske ladje s križnim jadrom, ki omogoča plovbo proti vetru

epidemija: izbruh in hitro širjenje kake nalezljive bolezni